

974: *Cidimar* a Ribagorça (Abadal, *P. i R.* n.º 9). 1112: *Xedmari* (Balari, *Orig.* 545). 1134: Sig. Berengarii *Xetmari* junt amb membres de la cúria episcopal, en la confirmació pel bisbe de Vic de la donació de Sta. Cecília de Montserrat (*Cart.* St. Cugat III, 103). 1141: Bg. de *Xetmar*, avi del bisbe *Xedmar* de Lleida (Villan., *Vi. Lit.* VII, 12). 1167: « --- de Malol *Xedmar* --- » (Alart, *InuLC* s.v. *mallod*). 1205: «*nepoti mee --- filie condam* de *Xedmar*» diu un que llegà diversos poss. del Vallès, Llobr., i Anoia. 1289: «Gerona --- Guillem *Xetmar*» (*BABL* IV, 419). 1234: Guillemus *Xetbmar*, ven al mon. de St. Cugat un «alou de Ripoll et Rissec» (*Cart.* de St. Cugat III, 437; Mas, *N.H.Bna.* VI, 146).

Fins aquí totes les dades són amb *é*, després s'hi va estenent la *a*: 1238: un *Xammar* signa un doc. d'Hostalric (*Cart.* Roca-rossa). 1281: Bernat Pere *Sammar* (Mtz.Fdo., *Doc. Val.ACA* II). 1366; Bernardu *Xatmar* de Malieu et --- et ---» es constitueixen «homines proprios et solidos militiae templi --- Perpiniani» (Hinojosa, *Reg. Ser.*, p. 89). 1393: Francesc *Xatmar*, que havia estat comanador del Masdeu, fou lloctinent en la Castellania (MiretS, *Templ.* 416). 1416: Ramon *Xatmar*, fou representant d'Anfós el Magnànim en el Concili de Constança.

El nom *Cedmar*, que estigué molt arrelat des d'antic a Castellterçol, ha estat mal llegit com *Tedmar* en el llibre de Pladevall sobre aquesta villa (forma amb T- que no ha existit mai). 1092 i 1093: *Cetmar* Miró (p. 45), Guillem *Cedmar* succeeix a aquell pare seu (p. 29). Fou pare del bisbe Ramon *Xetmar* (p. 44). Reconeix, però aquest savi amic que des del S. XII el pronuncien *Xetmar* (pp. 43ss. 45, i més a les pp. següents p. ex., p. 55).

Sobre l'ETIMOLOGIA d'aquest nom s'ha divagat molt. Jo mateix havia fet errònies conjectures. De tota manera és clar que és un NP germànic de la fecunda sèrie en -MAR (Först., 1100-1102); en la qual es troben dotzenes de noms compostos (com els que aplega Aebischer, *Onom.* §24). No és de creure que es tracti de *Sidmar* (3 noms en Först. col. 1343), i decididament impossible partir d'un *Catumar* var. de *Cat.* *Car* c. 995-6, per més que d'aquesta arrel vingui un *Catberbt*, perpetuat a França amb *Cha* a la base de la grafia arcaica *Cha* (= *Ha*) de la mutació consonàntica germànica. I d'allà pogué venir esporàdicament a usar-se entre nosaltres.¹

En tot cas una flor no fa estiu. I essent *Xammar* un nom peculiar i típic del domini català, i presentant-se en massa, és evident que degué néixer de continuació d i r e c t a d'un original germànic i no pas manllevat del francès i amb el canvi fonètic només francès *CA > Cha*, *Che*.

La dada més antiga, el *Cidimaro* de 974, revela que hem de partir de *SIDUMAR*, que tenim ben documentat en les fonts germàniques (en variants nor-

mals com *Sitemar*, Först. 1316, a la Francònia oriental, i variant *Sidamir*, S. XI); sens dubte format pel mot germ. comú *sidus* alem. *sitte* 'costum', de la mateixa arrel recull Först. noms formats amb altres terminacions (*Sidberbt* etc.). L'evolució fonètica degué ser primer bifurcada. *SI- > Ši*, i d'altra, essent breu la I, passà *SI-* a *Se-* (notem *Sammar* en el doc. de 1281); després combinant-se totes dues: *Xetmar*. Però de *Setmar* també hem vist molts testimonis per bé que grafats *Ce-*, des de 1092 (a *Castellterçol* etc.).

Així mateix passaren al català alguns altres noms formats com aquells amb *SIDU-*, en combinació amb altres components, i amb una evolució fonètica més o menys semblant a la de *Xammar*. A part del cas de *Xatbert* (n., supra), tenim *Xetard > Xatard*, sens dubte de *SITHARD* (car *D+H* passa a *TH* en tots els dialectes germànics). El 1441 devia haver-hi un *Xetard* a Prats de Molló, amb muller o filla anomenada Margarida *Xetarda* (*Llibre Roig*, f.º 153). La família continuà: un Joan *Xetart*, a. 1603 (*Llibre Roig* f.º 160), Rafel *Xetard* y Pagès, era el consol de la vila, l'a. 1643 (ib. f.º 4). Pron. naturalment *šaitárt*, s'ha escrit després *Xatart*. El *Xatart* és un mas i veïnat de Prats del Canidell afl. de la de Prats (XXIV, 43, 14 i 45). *Xatart*, poeta, botànic i farmacèutic de Prats, que componia unes poesies i les feia passar per populars, ja era mort el 1879, però n'havia comunicat a Verdaguer (*Excursions i Sojorns de Verd. al Pir.*, 26; P.Vidal, *Guides Ptr. Or.* 201). Mas i Gorg de *Xatart*, te. Prunet i Bellpuig (XXVII, 41.23, 281, 28.1). Mas d'en *Xatart* a Tresserra (XXI, 199.4. '11x85), Josep *Xatart*, als Banys d'Arles (XXIV, 201.13).

I formant-ho amb -BON, variant dels fecunds -BODO, -BODA (uns 100 noms en el Först.), degué haver-hi un NP fem **SIDUBONA* «ego. *Cetbona*» en un doc. de Solsona de 1044 i en un de Tortosa, de 1166: «ego *Haion. judeus et uxor mea Cetbona*» (*Cart.* de Poblet, p. 123), tal com trobem *Ellebono*, format amb *HILD-* (cf. art. *Visalibons*, supra).

¹*Xatbertus* de Barberano, a. 1253 testimoni en un diploma del nostre rei (Alart, *Priv. et Titres*, p. 204). I *Xatberta*, 1261, nom de dona, en un doc. de Serrabona (Alart, ib. 233). Però també és possible interpretar-los a base de *SIDUBERHT* per un procés com el de *Xetmar*, i amb dissim. *e-é > a-é*.

Xamussa, Xan, V. Misc. àr. X-

XANQUES, *Racó 'n ~*

Te. Laguar (xxx, 151.18).

PRON. *racó ŋ čāŋkes*. De *xanca* 'cama o bota allargada', 'pal per caminar inserint-hi els peus', mot general a tot el romànic, i en particular mossàrab *chanca* (*PAL.*, *RMA.*) 'calçat de fusta' (*DECat.* IX,